

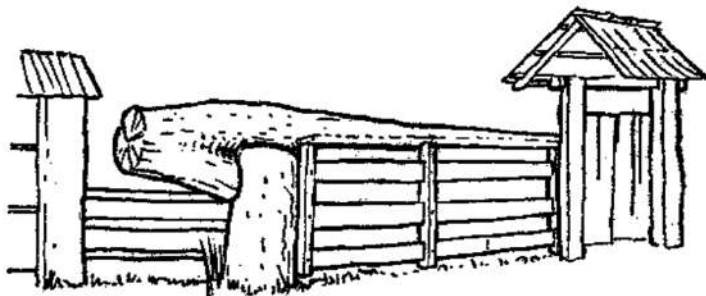
CZÉBELY LAJOS

VISK NÉPI ÉPÍTÉSZETE

Visk, mint a falvak általában, dombhátra települt, a vízjárta határ kiemelkedő részén. Többutcás, valamikor tizedekre volt osztva. Még a 19. század végén is lezárták az utcákat egy-egy nagy *tőkéskapuval* éjszakára. Éjjeliőr engedte be az arra járót kikérdezés után, pénzért.¹

A telek: A gazdák telkeit a régmúltban nem kerítették körül, a 18. századtól kezdve azonban a telkek hosszanti elosztása miatt egyre inkább.

A viski portára főként a soros elrendezés jellemző, amikor egy oldalon vannak elhelyezve a lakó és a gazdasági épületek függetlenül egymástól, külön tetőszerkezettel, hasonlóan az avasságihoz: az egyik oldalon az utcára merőlegesen, de ettől elég távol a hátrafelé nyúló lakóház, alatta pincével; az udvar végén a *szekerálló*, az ól a hozzá tartozó favágó színnel (*fászínnel*), a kert felé az oldalt nyitott abora (*abara*). Több udvaron *pajta* is állt. A gémeskút a *vállóval* rendszerint a telek ház előtti alacsonyabb fekvésű részén volt. Az udvart az utcától „gömbön forgó” *tőkéskapu* vagy *levelskapu* zárta el. A ház előtt virágoskertet létesítettek.

Tőkéskapu

Régimódi tőkéskapu Ráksán (most az Avasság múzeumban.)²

A 20. sz. második felétől lassan eltűntek a gazdasági épületek (*csűr*, *pajta*), csak a *disznóól*, a *tehénól* és a *tyúkól* maradt.

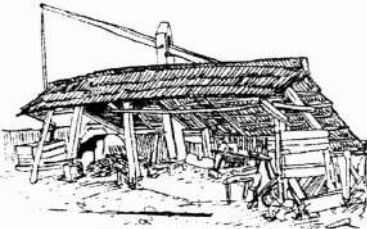
Méhész Lajos és Nagy Sándor udvarának fedeles kiskapuja (kisajtója) a Kandikó utcában

(Szabó László rajza, 1941)³

Leírásokból tudjuk, hogy létezett kettős udvar is, melyen a gazdasági udvar helyet cserélt a lakó udvarral, hogy a szekérrel és a jószággal ne kelljen a ház előtt átmenni. Ilyen volt a Nagy u. 91. sz. telkének elrendezése is.

A régi viski udvar jellegzetességei: *abara*, *málékas*, *tókéskapu*, fedeles kiskapu (*kisajtó*).

Fásszín Pál kiskapuja Magyarországon 1912

Abara (málékas) Magyarországon 1912

Fásszín és tyúkkas Pál Károly, abara Lőrinc Sámuel udvarában

(Szabó László rajza, 1941)⁴

A ház: A lakóházak általában fából készültek. Szerkezetük is favázás volt, ezt Visken *saráncos* építkezésnek mondják. A *saránc* a talpfába csapolt egyik vagy mindkét oldalán *nútolt* oszlop, amelyet beraktak deszkával (zsilipes építkezés). A falat vékony lécekkal *paticsolták*, kívül-belül sárga agyaggal (*sárgafőddel*) tapasztották be, meszelésük mészdattal történt.

A házakat már a 18. században is magas, hosszú *szarufás sátor tetővel* látták el. A szarufákat azokba a hosszanti gerendákba illesztették, amelyeket a végeikkel a falon túlnyúló keresztirányú gerendákra fektették. A 20. század elejétől a mestergerendát már a keresztgerendák fölé teszik.

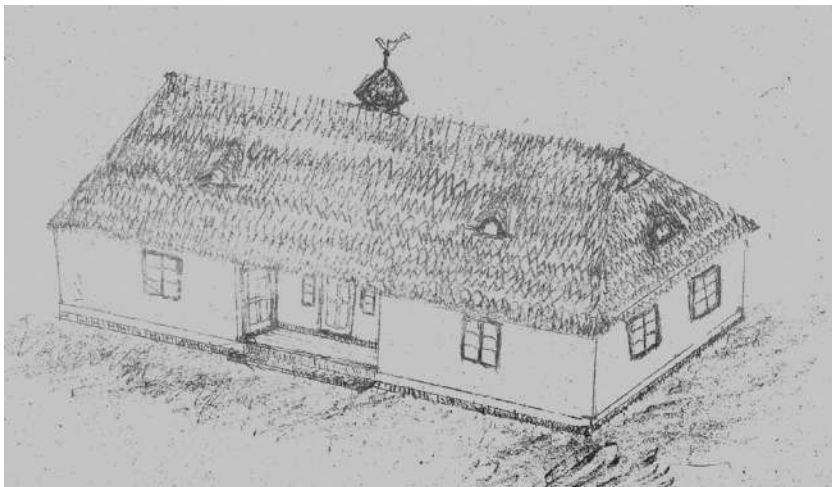
Jellemző külső sajátosság még a tornác, mely a fal mentén helyezkedik el az udvar, gyakran az utca felől is.

A tetőfedő anyag általában a zsindey (hegyes bükkfazsindey) volt, amelynek legfelső sorát *fírst*-nek, a tető szellőzőnyílásait pedig *kerekjuk*nak nevezték.

A konyha szabadkéményét mogyorófavesszőből fonták, belülről betapasztották, hogy szikrát ne fogjon, a kéményekre kerek kéménytető került.

Függőleges tagolás szempontjából a viski háznak két típusát ismerjük:

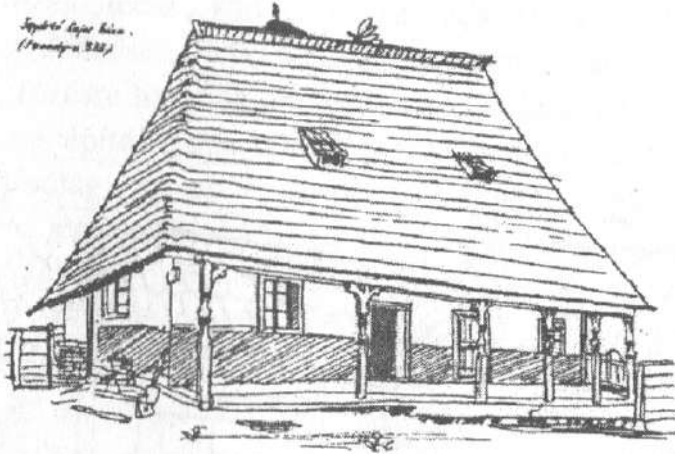
1. talpas ház – két- vagy kisebb háromhelyiséges alap nélküli ház. Úgy készült, hogy négy darab nagy követ helyeztek el a sarkokon, melyeket nagy keresztmetszetű tölgyfa *berenákkal* hidaltak át, s ezekre állították a *saráncokat*.

1822-ben épült szoba-konyhás faház alacsony alappal.

Pál Imre rajza 1971-ből

2. Magas alapra épített, sokszor pincével ellátott három- és többhelyiséges lakóház, amely a jobb módú parasztgazdákat, parasztpolgárokat jellemezte.

Igyártó Lajos háza

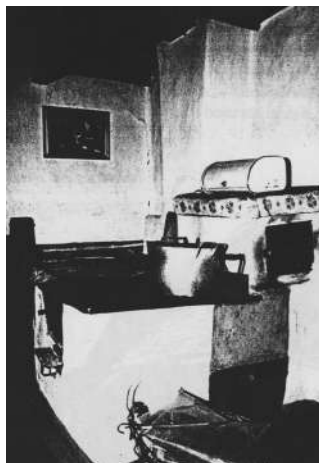
Fénykép a fenti Piac utcai házról lebontása előtt⁵

A 18. században a kéthelyiséges lakóépület dominált (szoba + pitvar (*ház + konyha*), amelyhez elkezdének hozzáépíteni még egy helyiséget, ennek eredményeképpen a ház hármastagozatúvá vált: *első ház (nagyház) + konyha + hátsó ház (kisház)*. A 19. század közepétől a viski házaknál megjelenik a negyedik helyiség – a kamra (*kamara* vagy *ódalház*), melyet egy fallal választottak el a *hátsó háztól*, bejáratát pedig a konyha felől alakították ki. Előrelépést jelentett a pince, amelynek bejárata az utcai homlokzatról nyílt, vagy a ház kert felőli végéről.

A lakóhelyiség berendezése: Erdélyi vagy még távolabbra mutató kulturális rokonságot hordozott a ház berendezése. A régebbi, otthon készült bútorok alacsonyok voltak. Alacsony volt az ágy (vagy *dikó*), *kisszékek* álltak körül az evőszéket (*ívőszék*).

A tizenkilencedik század elején kezdett elterjedni a városi, majd a viski asztalosok által készített bútor, ládákkal (*karasláda*), sublótokkal (*kaszli*), *kredencekkel*, almáriumokkal, *vederszékekkel*, *pohárszékekkel*, *tálasokkal* (a dízesebb edények elhelyezésére a *tisztaszobában*) együtt. Eleinte kevés tollas, vászonból varrt ágyneműt használtak.

A két- vagy háromhelyiséges ház lakószobájában állt nyílásával a homlokzati fal felé forduló *kemence* (később a *csikóspór*; majd az *angolspór* váltotta fel).

Kemence a Kandikó u. 70. sz. alatti házban

(Részei: a rekesztő (*suber*), kemence, sütő, a sütő tűztere, valamint a spór és annak tűztere.)⁶

Az elülső homlokzati falnál a karosláda (*karasláda*), a homlokzati és a hátsó falnál álltak az ágyak, középen az asztal és a székek, a sarokban a kemencével szemben helyezték el a *telázsit* (később a konyhaszekrényt) és a *sifont* (szekrényt) a ruhák számára.

A kenyérsütő *kemence* az udvar vagy a kert végén szerénykedett – akár csak a székelyföldön –, vagy a konyhában állt. A népi építkezés az előzőekben felsorolt jellegzetes vonásait őrzi számunkra napjainkban a Viski Tájház.

A VISKI TÁJHÁZ RÖVID TÖRTÉNETE

A gyorsan változó építkezési forma, a hagyományos lakóházak gyors eltűnése készítette arra a Viski Zöld Falusi Turizmus Szövetséget, hogy megvásárolja ezt a Nagy utca 93. szám alatti épületet.

A telek, amelyen a lakóház fekszik, szabad parasztgazda telkek közé tartozott a szomszédos telkekkel együtt. A lakóháznak megmaradt a régi házszáma, amelyen a 166. szám látható.

A házat szüleitől Berecz Ágnes örökölte, Fodor Mártonnal kötött házassága után ide költöztek. Haláluk után egyetlen fiukra, Fodor Bélára szállt, akitől lánya, Fodó Józsefné Fodor Magdolna örökölte. A Fodó-házaspártól vásárolta meg 2005-ben a Viski Zöld Falusi Turizmus Szövetség a magyarországi Illyés Alapítvány anyagi támogatásával.

A legnagyobb helyreállítási munka a tető újrafedése volt, ezt Stark István építészcsoportja végezte el. A tető annyiban tér el az eredetitől, hogy nem a Visken szokásos hegyes zsindelyt alkalmazták, és a kéménytető alakját is megváltoztatták.

Annak ellenére, hogy a ház a 20. sz. első éveiben épült, az építési mód, az alkalmazott technika és egyéb adatok alapján teljesen megegyezik a 19. században épített négyhelyiséges viski házakkal.

IRODALOM:

DRAGUN, Ivan Vasziljevics, 1989.: *A Kárpátalján élő magyarok népi építészetének sajátosságai.* – Népi építészet a Kárpát-medence északkeleti térségében (A Miskolcon 1989. március 15-16-án megrendezett konferencia anyaga) Miskolc – Szentendre, 165-181.

DR. KÓS KÁROLY, 1978: *Részletek az avasúJVárosi népi életmód változásvizsgálatából.* –Korunk Évkönyv, 1979. Orbán Balázs születésének 150. évfordulójára. Kolozsvár – Napoca, 58-67.

MORVAY Judit, 1989: *A kárpátaljai magyarok néprajza.* – Magyarok Kárpátalján. Cszakás – Gyurkovics – Hernádi – Szakonyi – Végh. Új Idő Kft. 181 – 193.

VARGA Sándor, 1999: *Népi építészeti kutatások Kárpátalján 1945 előtt.* – P. PUNYKÓ Mária (szerk.): *Madarak voltunk... Kárpátaljai néprajzi írások.* Beregszász – Budapest, Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó.

VISK, 1994. *TDK tanulmány.* (Andirkó Dénes, Bárány Tamás, Denkinger József, Földi Mihály, Mondy István, Nagy Péter, Szendrei Zsolt, Wöreös András).

JEGYZETEK:

¹ Morvay Judit, 1989.183.

² Dr. Kós Károly, 1978. 63.

³ Varga Sándor 1999.98.

⁴ Varga Sándor 1999.97.

⁵ DRagun, Ivan Vasziljevics 1989.167

⁶ Visk 1994.